

Taking everything into account, it can be stated that the main responsibilities of agriculturists and other specialists of agriculture and forestry implied the professional assistance to Ukrainian peasantry. As the soviet government and its local representatives mostly ignored social, professional and life hardships of agricultural intelligentsia, and sometimes interfered with their work, the efficiency of agriculture was decreasing to a great extent. Considerable amount of specialists underwent repression. At the same time, it should be said that even ideologized, soviet government political measures in the rural areas also comprised a modern component that raised the level of agricultural sector development and required the intensification of agricultural intelligentsia professional training.

Keywords: rural intelligentsia, Chernihiv region, agriculture, agriculturists, forest rangers, agricultural work.

До редакції надійшла 26.06.2014.

УДК: 94(477):323.15 «1919–1930»

© Юрій Перга
(Київ)

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ДОБРОЧИНОЩІ «РІДНА ХАТА» (1919–1930 РР.)

У статті досліджується діяльність Українського товариства доброчинощі «Рідна Хата», яке заснував лідер українців Холмщини Антон Васинчук у 1919 р., протягом 1920-х років, коли воно набувало широкої популярності серед населення та почало створювати філії на теренах Люблінського воєводства.

Розкриваються основні напрямки народницької та благочинної діяльності товариства, серед яких: організація низки культурних подій, допомога українцям у закупівлі будівельних матеріалів та сільськогосподарського знаряддя, надання безкоштовних юридичних консультацій з низки питань.

Розглядається й організаційна структура, яка сприяла виконанню поставлених товариством завдань. Аналізуються умови, що призвели до зростання впливу КПЗУ на членів товариства та наслідки цього процесу.

Ключові слова: «Рідна Хата», Холмщина, благочинна організація, культурно-освітня діяльність.

Холмщина і Підляшшя впродовж століть були територією спільного проживання українського та польського етносів. Саме тому питання про приналежність цих земель до різних державних утворень постійно поставало на порядок денний різних міжнародних суперечок.

Хоча за Брестським мирним договором ці землі відійшли до України, проте вже в 1918 р., після відступу німців з її території, польські війська зайняли Холмщину і Підляшшя та фактично встановили там свою владу. З цього часу почалась активна колонізація регіону та й відповідно боротьба українців за свою ідентичність.

Одним з найяскравіших проявів вдалої боротьби проти цього процесу та захисту прав українців була діяльність товариства доброчинощі «Рідна Хата», ідейним натхненником та найбільш активнішим членом якого став Антон Васинчук – один з найбільш значних українських політичних діячів II Речі Посполитої.

Тому метою даного дослідження є процес становлення цього товариства, особливості його організаційної структури та еволюція діяльності протягом 1919–1930 рр.

Загалом різні аспекти боротьби українського населення за свою ідентичність у складі II Речі

Посполитої висвітлювались у наукових працях великої кількості вітчизняних та закордонних фахівців. Однак, вони зосереджували свою увагу, передусім, на українцях Східної Галичини, переважно оминаючи своєю увагою діяльність українців на території Холмщини та Підляшшя. Діяльність українського товариства доброчинощі «Рідна Хата» висвітлюється ними побіжно.

Серед вітчизняних фахівців варто відзначити Юрія Макара, який у своїх дослідженнях вивчає життя українського населення Холмщини і Південного Підляшшя в першій половині XX ст. та причини, що призвели до депортації українського населення [1]. Також важливим джерелом для з'ясування суспільно-політичного та культурного життя українців Підляшшя є праця Євгена Пастернака, очевидця тих подій, у якій він розкриває власний погляд на перебіг подій [6].

Стосовно польських фахівців, то цієї теми торкались Єжи Дорошевський [19], Збігнев Запоровський [22] та Мірослав Шумило, який присвятив низку наукових праць життю засновника товариства Антону Васинчуку [21]. Окремо потрібно виділити головного польського дослідника історії Холмщини – Григорія Купріяновича, який акцентує увагу передусім

на релігійному та культурному житті українців Холмщини [20].

Отже, існує певна прогалина у вивченні діяльності українського товариства доброчинності «Рідна хата». Саме тому основу нашого дослідження склали фонди Люблінського воєводського архіву та газета «Наше Життя», що видавалась місцевими українцями в міжвоєнний період.

Аналіз матеріалів свідчить, що для боротьби за українство та для допомоги українцям Холмщини лідер української громади Холмщини та Південного Підляшшя Антон Васинчук ініціював створення Українського комітету доброчинності, невдовзі перейменованого на Доброчинне товариство «Рідна Хата». Він був створений в Холмі на початку 1919 р. як суспільна добровольча організація. До його складу увійшли: Антон Васинчук – голова, Антон Корольчук – секретар, Томаш Куглавець – скарбник, Якуб Равлик та Миколай Богородський – члени. Тимчасовий секретаріат товариства знаходився вдома у Васинчука [7, к. 51].

Метою цієї організації була матеріальна і фінансова допомога українському населенню Холмщини. Матеріальна допомога передбачала безкоштовне посередництво та сприяння в закупівлі будівельних матеріалів, сільськогосподарського приладдя, а також юридичні консультації в організації сільськогосподарських кооперативів.

Певну ідеологічну та фінансову підтримку товариству надавала Українська Соціал-Демократична Партія (УСДП). Пізніше за фінансової підтримки УСДП в Холмі нелегально, накладом 300 примірників, почала виходити перша українська газета Холмщини «Наше Життя», яку започаткував Антон Васинчук, та яка видавалась і розповсюджувалась, передусім, членами «Рідної Хати» [2, с. 1].

Перший час після свого заснування товариство діяло нелегально, тому досить часто його представники піддавались переслідуванням польської влади. Також польська влада побоювалась політичного впливу на населення українських політичних ідей, що розповсюджувало УСДП. На це чітко вказує витяг з рапорта люблінського воєводи: «Від самого початку своєї діяльності «Рідна Хата» провадила окреслену статутном культурно-освітню діяльність серед русинського населення та пропагувала серед нього політичні гасла Української Соціал-демократичної партії. Ця партія мала великий вплив на відносини між національними меншинами та польською владою. Головними особистостями в місцевому осередку партії були Антон Васинчук та Якуб Войтюк» [8, к. 1].

Восени 1919 р. Антон Васинчук разом з іншими представниками української політичної еліти перебував у Варшаві, де вони намагалися представити польській владі українську позицію та здобути певні права для українського населення, серед яких була і спроба офіційної реєстрації Доброчинного товариства «Рідна Хата». На жаль, вона була невдалою. Після розгляду справи Міністерством внутрішніх справ 24 жовтня 1919 р. справу було передано до Міністерства Праці та Справ Суспільних, яке остаточно відмовило у реєстрації під приводом невідповідності статуту організації польському праву.

Все ж таки до 1921 р. «Рідна хата» діяла з тимчасового дозволу місцевої адміністрації. Однак, через активне поширення впливу УСДП на населення, польська влада вирішила закрити товариство [9, к. 2].

Не дивлячись на це, «Рідна Хата» не припинила свою діяльність, а почала працювати підпільно в повітах Холм, Влодава, Томашов, Грубешов. Це тривало з кінця 1921 р. до початку 1922 р. [9, к. 2] На чолі конспіраторської діяльності товариства стояли Антон Васинчук, Йозеф Скрипа, Якуб Войтюк, Семен Лутковський, Константин Соозинський та Марія Федонь [9, к. 2]. Проте, через конспірацію та брак документів, сьогодні важко визначити конкретну структуру організації та її діяльність в ці роки.

Весною 1922 р., товариство вийшло з підпілля. На загальному зібранні всіх членів організації, яке пройшло в Холмі, було розглянуто та прийнято статут і структуру «Рідної Хати». На чолі товариства став посол сейму Антон Васинчук, його замісником став посол сейму Лутковський [9, к.2]. Як голова товариства та лідер української громади Холмщини, А. Васинчук домагався від польської влади офіційного визнання організації. Його зусилля увінчались успіхом 12 червня 1922 р., коли Люблінський воєвода Станіслав Москалевський зареєстрував товариство як «Русинське товариство доброчинності «Рідна Хата» у місті Холмі» [15, к. 1–3а].

Наголосимо, що через те, що польська влада не хотіла визнавати українське населення цих територій, вона в офіційних документах та діловодстві користувалась терміном «русинське населення». Саме тому товариство мало таку офіційну назву та відповідну термінологію у своєму статуті.

Згідно до статуту, місцевістю, дозволеною для діяльності організації, було місто Холм

та Люблінське Воєводство. Основною метою товариства була допомога громадянам Речі Посполитої «русинської національності» шляхом надання їм правничої допомоги, при організації сільськогосподарських кооперативів, створення магазинів, опіки над дітьми, притулків тощо. Також у статуті товариства була прописана культурницька діяльність, яка полягала у створенні громадських читалень та бібліотек, організації концертів і театральних вистав [15, к. 1–3а].

Показовим є той факт, що у своїй організаційній та культурно-просвітницькій роботі товариство неофіційно користувалося українською мовою. Хоча офіційні печатки з назвою товариства були польською та «русинською» мовами [9, к. 2].

Члени товариства, згідно до статуту, поділялись на 3 групи: «почесних», «дійсних» і «підтримуючих». Звання «почесного» члена присвоювалось на загальних зборах тим, хто зробив великий грошовий внесок у діяльність товариства або заслужив це своєю відданою діяльністю. «Дійсні» члени товариства мали обов'язково платити членські внески у розмірі більш ніж 1200 марок на рік. «Підтримуючі» члени повинні були платити загальний щорічний членський внесок у розмірі не менше, ніж 500 марок. Проте вони не мали права голосу на загальних зборах, не могли обіймати керуючі посади, а мали змогу лише виконувати певні обов'язки (наприклад, доглядати за бідними, працювати в читальні тощо) [17, к. 17].

В серпні 1922 р. почалося створення філії товариства на теренах воєводства. Це відбувалося нелегально через те, що в першу редакцію затвердженого владою статуту не потрапили статті, якими товариству дозволялось заснування та діяльність філій. Також відновився друк тижневика «Наше життя», оновлений перший номер якого вийшов 5 вересня 1922 р. Його редактором був Якуб Войтюк [18, к. 17–18].

Перші загальні збори товариства «Рідна Хата» відбулися 1 жовтня 1922 р. На них головував Антон Васинчук. Прийнятті резолюції містили наступні постулати: будівництво власної книгарні в Холмі, подальший розвиток театральної трупи, організація культурно-освітніх зібрань, періодичне видання бюлетеню про освітньо-культурний стан українців в регіоні та послання до місцевої православної церкви з проханням про дозвіл на збори членів товариства «Рідна Хата» в церквах [3, с. 3].

Серед значних культурних подій українського населення Холмщини можна виділити свят-

кування, присвячені пам'яті Т. Шевченка, які товариство вперше організувало в Холмі 11 березня 1923 р. [4, с. 1]. Під час нього відбувались читання віршів Т. Шевченка, театральні виступи, інших творчих колективів української громади.

Закладання філій на місцевостях не було прописане в першій редакції статуту товариства, через що місцева влада і відмовляла у їх відкриті на теренах воєводства. Для розв'язання цієї проблеми було прийнято рішення змінити статут товариства. Люблінський воєвода довгий час відмовлявся, проте 6 жовтня 1923 р. під тиском суспільства таки вніс зміни до статуту товариства [5, с. 1]. Філії дозволялось відкривати в місцевостях, які налічували мінімум 10 офіційних членів товариства. Філією мав керувати «муж довір'я» який обирався членами філії та затверджувався місцевою владою [14, к. 1].

Згідно до статуту товариства, «мужі довір'я» мали обов'язково надсилати до Холму, в центр, щомісячний звіт про свою діяльність та роботу філії, якщо ж ні – то вони повинні були за це нести особисту відповідальність [10, к. 3].

Звіт пропонувалось писати за таким прикладом:

1. Касове справоздання за минулий місяць;
2. Чи відбувались збори Філії, якщо так, то коли і на які теми;
3. Чи є при Філії хор (число хористів), бібліотека (кількість та назва книжок), аматорський гурток (чи мав якісь виступи), наявні сільськогосподарські кооперативи;
4. Які газети випишує Філія;
5. Нові члени Філії та їх список;
6. Потреби Філії та запитання, що її цікавлять [13, к. 10].

Філії мали чітко виконувати всі постанови центру: правильно вести діловодство згідно до прикладу, обов'язково передплачувати газету «Наше життя» та іншу рекомендовану літературу, мати у своїй бібліотеці тільки схвалені товариством книжки, кожен член мав обов'язково придбати членський квиток у вигляді книжечки за 1 злотий [11, к. 4–7].

Діяльність товариства невпинно поширювалось на терени всього Люблінського воєводства. Вже наприкінці 1923 р. воно налічувало 280 членів у філіях, що розташовувались у повітах Бяла Подляська, Холм, Грубешов, Томашов, Влодава [9, к. 2].

Впродовж 1924 р. товариство продовжувало започатковану діяльність та розширювало свій вплив серед місцевих українців.

Термін дії керівництва «Рідної хати», обраного на початку 1922 р., закінчився 17 травня

1925 р. Тоді відбувся з'їзд всіх членів товариства на конференцію у Холмі. На ній було обрано нове керівництво: сенатор Сейму Ян Пастернак став президентом товариства, Ян Козачук – віце президентом та редактором газети «Наше Життя» а Євгенія Маковка (дружина посла сейму Маковки) – членом керівництва [9, к. 2].

На початку 1925 р. «Рідна Хата» вже налічувала 600 членів у філіях в Південно-східних повітах Люблінського воєводства. Також товариство мало власну бібліотеку, що складалась з 850 томів. Капітал товариства нараховував 2330 злотих, які збирались на будівництво власного народного будинку [9, к. 2].

В 1925 р. загострилось політичне питання в діяльності товариства, що привернуло до нього прискіпливу увагу польської влади. Тому вже 31 травня 1925 р. до філій було надіслано нагадування, що згідно до статуту товариства, а саме пункту 5 розділу II, членами товариства може бути «необмежена кількість осіб руської національності, громадянства Речі Посполитої та мешкають у м. Холмі та Люблінському воєводстві, крім: малолітніх, солдат і матросів війська польського, вихованців наукових закладів та засуджених. Філіям наполегливо рекомендувалось прискіпливіше слідкувати за своїми членами та ні в якому разі не вмішуватись у політику під загрозою закриття філії» [12, к. 8].

2 липня 1925 р. поліція звітувала люблінському воєводі про те, що «Рідна Хата» потрапила під вплив Комуністичної Партії Західної України (КПЗУ). Під час розслідування виявилось, що цей процес почався з філій Влодавського і Грубешівського повітів, серед членів яких були представники КПЗУ.

А в Грубешівському повіті філія взагалі була відкрита тільки для того, щоб потім під критикам «Рідної Хати» проходили зібрання КПЗУ. Посилення впливу КПЗУ на філії «Рідної Хати» та діяльність товариства підтверджував слідству і Антон Васинчук [16, к. 1].

Таким чином, з 1925 р. значно посилювався вплив комуністів на діяльність товариства, через що воно почало втрачати своє народницьке спрямування та ставати провідником політики КПЗУ. Не дивлячись на те, що впродовж другої половини 1930-х рр. «Рідна Хата» продовжувала свою культурницьку діяльність, процес комунікації відбувався через партію Сельроб-Єдність, що мала великий вплив на керівництво «Рідної Хати» та простих членів товариства, які були під впливом комуністичних ідей.

Отже, в перші роки входження території Холмщини і Підляшшя до складу II Речі Посполитої існувала потреба українців, що проживали на цій території, у певному об'єднувачому органі у процесі боротьби за самосвідомість, ідентичність, культурні та політичні права. Таким органом і стало українське товариство добродієчості «Рідна Хата», засноване лідером українців Холмщини Антоном Васинчуком у 1919 р. Впродовж першої половини 1930-х рр. товариство набуло широкої популярності серед населення та почало створювати філії на теренах воєводства. Однак, це призвело до того, що, не дивлячись на заборону статуту товариства до політичної діяльності, спочатку окремі філії, а потім і велика частина «Рідної Хати» потрапила під вплив КПЗУ, чим не тільки привернула до себе прискіпливу увагу польської влади, а й втратила той народницький дух та мету, заради якої вона була створена.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Макар Ю. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947). Дослідження. Спогади. Документи / Ю. Макар. – Чернівці: Букрек, 2011. – Том 1: Дослідження. – 2011. – 880 с.
2. Наше життя. – 1920. – № 1. – 15 берез. – С. 1.
3. Наше життя. – 1922. – № 6. – 10 жовт. – С. 3.
4. Наше життя. – 1923. – № 10. – 17 берез. – С. 1.
5. Наше життя. – 1923. – № 51. – 8 жовт. – С. 1.
6. Пастернак Є. Нарис історії Холмщини і Підляшшя: Новіші часи / Є. Пастернак. – Вінніпег; Торонто, 1989. – 446 с.
7. Archiwum Państwowe w Lublinie, Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Chełmie, sygn. 97, k. 51.
8. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rusińskie Dobroczynne Stowarzyszenie «Ridna Chata» w Chełmie, k.1.
9. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rusińskie Dobroczynne Stowarzyszenie «Ridna Chata» w Chełmie, k. 2.
10. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rusińskie Dobroczynne Stowarzyszenie «Ridna Chata» w Chełmie, sygn. 3, k. 3.
11. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rusińskie Dobroczynne Stowarzyszenie «Ridna Chata» w Chełmie, sygn. 3, k. 4–7.

12. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rusińskie Dobroczynne Stowarzyszenie «Ridna Chata» w Chełmie, sygn. 3, k. 8.
13. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rusińskie Dobroczynne Stowarzyszenie «Ridna Chata» w Chełmie, sygn. 3, k. 10.
14. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rusińskie Dobroczynne Stowarzyszenie «Ridna Chata» w Chełmie, sygn. 12, k. 1.
15. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rusińskie Dobroczynne Stowarzyszenie «Ridna Chata» w Chełmie, sygn. 12, k. 1–3a.
16. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rusińskie Dobroczynne Stowarzyszenie «Ridna Chata» w Chełmie, sygn. 13, k. 1.
17. Archiwum Państwowe w Lublinie, Rusińskie Dobroczynne Stowarzyszenie «Ridna Chata» w Chełmie, sygn. 35, k. 17.
18. Archiwum Państwowe w Lublinie, Urząd Wojewódzki Lubelski, Wydział Społeczno-Polityczny, sygn. 555, k. 17–18.
19. Doroszewski J. Oświata s życie kulturalne społeczności ukraińskiej na Lubelszczyźnie w latach 1918–1939 / J. Doroszewski. – Lublin, 2000. – 338 s.
20. Kuprianowicz G. Ukraińskie życie kulturalno-oświatowe i ekonomiczne na Chełmszczyźnie i południowym Podlasiu w latach 1918–1926 / G. Kuprianowicz // Rocznik Chełmski. – 1995. – № 1. – S. 171–216.
21. Szumiło M. Antoni Wasyńczuk (1885–1935) Ukraiński działacz narodowy i polityk / M. Szumiło. – Lublin, 2006. – 147 s.
22. Zaporowski Z. Ukraińcy na Lubelszczyźnie 1918–1922 / Z. Zaporowski // Rocznik Lubelski. – 1989–1990. – S. 175–182.

© Юрій Перга
(Київ)

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНСКОГО БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОГО ОБЩЕСТВА «РОДНАЯ ХАТА» (1919–1930 ГГ.)

В статье исследуется деятельность Украинского общества благотворительности «Родная хата», которое основал лидер украинцев Холмищины Антон Васинчук в 1919 г., в период первой половины 1920-х годов, когда оно приобрело широкую популярность среди населения и начало создавать филиалы на территории Люблинского воеводства.

Раскрываются основные направления народнической и благотворительной деятельности общества: организация ряда культурных событий, помощь украинцам в закупке строительных материалов и сельскохозяйственных орудий, бесплатных юридических консультаций по ряду вопросов.

Рассматривается и организационная структура, которая способствовала выполнению поставленных обществом задач. Анализируются условия, приведшие к росту влияния КПЗУ на членов общества и последствия этого процесса.

Ключевые слова: «Родная хата», Холмищина, общество благотворительности, культурно-образовательная деятельность.

© Iurii Perga
(Kyiv)

UKRAINIAN CHARITY SOCIETY «RIDNA KHATA» (1919–1930)

In this article author investigates the activities, structure, and historical background of Ukrainian charity organization «Ridna Khata» during 1919–1930.

During centuries, Kholmshchyna region was a place of dispute between Ukrainian and Polish nationalities. During First World War, ethnic background of the region changed – many Ukrainians were deported. In 1918, these territories fall under rule of reinstated Polish state. Its authorities struggled against all Ukrainian components of life. That is why Ukrainians needed an organization to protect their cultural identity.

Anton Vasynchuk – the leader of Ukrainian ethnic minority of Kholmshchyna, wounded such organization and named it «Ridna Khata». On the first period of its existing, there was no exact structural organization and it was illegal. All attempts to show out activity of organization in the legal field were unsuccessful. By the end of 1921, polish authorities shut it down because they were afraid of rising political influence of Ukrainian Social-Democratic Party – ones who helped the organization. Because of this, «Ridna Khata» had to continue its activity undercover. Its leader and activists were supervised by the police. Anton Vasynchuk was even imprisoned.

After parliament elections in 1922, which were successful to Ukrainian minority of Kholmshchyna, «Ridna Khata» succeeded to register statute and operate officially. Author explores changes that were added to organization's statute in 1923. They allowed opening and operation of branches of organization in the Lublin region. This led to spreading of its influence among Ukrainian people in the region, amount of participants and activation of cultural and political life.

During the second half of 1930 «Ridna Khata» continued its cultural activities and communicated with people through the party Selrob-Unity, which had a great impact on its management and ordinary members of society, which was under the influence Communist ideas.

However, a sharp increase has meant that, despite the statute ban for political activity, at first separate branches, and the influence of Communist Party of Western Ukraine not only attracted the close attention of the Polish government and policy, but also lost an ethnical spirit and purpose for which it was created.

In summary, we emphasize that «Ridna Khata» had a significant influence on the development of Ukrainian social and cultural life of Ukrainians, who lived in the Holm region and tried to protect their interests.

Key words: «Ridna Khata», Kholmshchyna, charity organization, cultural and educational activities.

До редакції надійшла 12.09.2014.

УДК329.71(477.87) «1930/1940»

© Тарас Пшеничний
(Київ)

УКРАЇНЬСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ НА ЗАКАРПАТТІ НАПРИКІНЦІ 1930-Х – 1940-Х РР. У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ДІАСПОРНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті представлений погляд, який має місце у вітчизняній історіографії, а також у середовищі української наукової еміграції щодо місця УГКЦ в суспільно-політичних процесах на Закарпатті під час Другої світової війни та післявоєнний період.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква, Закарпаття, історіографія, СРСР, УРСР, РПЦ.

На декларування важливого місця Української греко-католицької церкви в Україні наприкінці 1930-х рр. вплинули події суспільно-політичного характеру на Закарпатті. Відомо, що цей регіон, на відміну від інших територій західноукраїнських земель, було приєднано до СРСР найпізніше, тому у висвітленні даної проблеми окремі вчені вдаються до аналізу окупаційної політики різних політичних режимів, які панували у краї, і її вплив на релігійне життя.

Метою дослідження є спроба показати важливість суспільно-політичних процесів на Закарпатті у передвоєнний період, місце у них греко-католицької церкви і відображення цього у вітчизняній історіографії. Такий підхід, у свою чергу, актуалізує дану проблему, оскільки, робиться спроба поглянути на рефлексії, які панували і панують серед науковців по відношенню до церковного чинника у важливих політичних трансформаціях зазначеного періоду і їхній вплив на майбутнє цієї церкви.

У вітчизняній історіографії цій темі приділено достатньо уваги. Науковці вдавалися до аналізу окремих явищ і процесів, проте

грунтовна історіографічна оцінка участі греко-католицької церкви у національних змаганнях Закарпаття напередодні Другої світової війни ще відсутня. Часткові спроби це зробити знаходимо в А. Пекаря, М. Маркуся, сучасних дослідників А. Колодного, Е. Бистрицької. Авторами окремих досліджень є греко-католицьке духовенство, серед якого О. В. Жупник.

Аналіз історіографічних досліджень дозволяє також побачити роль і значення УГКЦ на Закарпатті в суспільних і політичних процесах 1939–1940-х рр. Історики виділяють окремі періоди її існування, пов'язуючи їх з окупацією регіону різними країнами: Угорщиною, Чехословаччиною, Німеччиною та Радянським Союзом.

Перші ґрунтовні дослідження з історії Закарпаття періоду Другої світової війни з'являються в еміграції. Так, в середині 1950-х рр. у США побачила світ праця С. Зеркаля – громадського діяча, педагога, історика, видавця. У своїй роботі автор робить спробу узагальнено показати різні аспекти релігійно-церковного життя в окупованій угорцями «Срібній Землі». Спираючись на статистичні дані архівних матеріалів, церковної документації тощо,